

**A tudás forradalma.
Az internetező ember szociálpszichológiája és szociológiája**

**Revoluția cunoașterii. Sociologia și socio-psihiologia
utilizatorului de internet**

**The Revolution of Knowledge.
The Internet User's Sociology and Social-Psychology**

CSEPELI György PhD

Professor, Eötvös Lóránd University of Sciences, Faculty of Social Sciences, Institute for Social Relations

csepegi.gyorgy@tatk.elte.hu

PRAZSÁK Gergő PhD

Research Fellow, Eötvös Lóránd University of Sciences, Doctoral School of Sociology

prazsak@gmail.com

Abstract: *The latest communicational architecture, the internet has not yet a perfectly transparent effect on the entirety of human being, remodeling and modifying cognition, knowledge, the relationships between people. The network system substantially influences the fields of the social system, listed here politics, economy, culture and the world of life. In this presentation new theories and new research achievements are presented, through these we can understand the new phenomenon of the society moved (migrated) on the internet. A new world has come into existence; its metaphysics is born now.*

Keywords: *communication, internet, society*

Minden kor megszüli a maga sajátos, más korokban ismeretlen szókészletét, amelynek segítségével ráeszmél saját magára. A mi korunk Manuel Castells szavával szólva, az „információ kora” (Castells, 2007), amely az új szavak valóságos áradatát szabadította ránk. Csak mutatóban idézünk néhány szót, amelyeknek néhány éve írmagjuk sem volt az élő beszédben és az írott szövegekben, de ma már aligha tudnánk e szavak nélkül elbeszélni, hogy mi történik velünk mindennapjainkban: *Digitális, Google, Android, e-bay, Facebook, Twitter, Web 1.0, Web 2.0, hálózat, alkalmazás, szoftver, hardver, Amazon, online, offline, iPhone, Big Data, Flashmob, Airbnb, uber, blockchain.*

Minden szó mögött van egy létező, amelynek létét az adott szó hiányában nem tudnánk elgondolni, mások számára beszédben és írásban megjeleníteni. Az információs kor szavai olyan kort idéznek meg, amely minden korábbihoz képest radikálisan más. Úgy tűnik, hogy az evolúció új fázisba lépett, amikor az ember létrehozta azokat az eszközöket, amelyek segítségével befejezi az emberré válás befejezetlen projektjét (Csepeli, 2016).

Az emberi lét antropológiai állandói nem változtak. Agyunk más emberek észlelésére vonatkozó alkalmasságát az emberi csoportok eredeti mérete határozza meg, amely Dunbar szerint az emberré válást közvetlenül követő időkben nem lépte túl a 150-es létszámot (Dunbar, 1992). Korábban egy csoporthoz tartoztak az emberek, amellyel szemben ott volt a másik, idegen csoport. Később egyre több csoport lett, amelyhez tartozniuk lehetett, s a csoportok méretei is megváltoztak. Az elképzelés hatalmából hatalmas, százezres, milliós tagsággal rendelkező csoportok lettek, ami szükségessé tette a csoportokat megjelenítő kategorizációt, sztereotipizációt, az individuális különbségekre érzéketlen csoportosító ideológiák (rasszizmus, nacionalizmus) megjelenését.

Az egész földi világot behálózó internet jelentősen kiszélesítette más emberek elérését, akik tetszőleges szempontok alapján képessé váltak csoportok alakítására. Létrejött a globális, virtuális társadalom, amelyet „kis világok” metszenek keresztül, és tesznek otthonossá (Travers–Milgram, 1992). A virtuális világ radikális újdonsága, hogy mindenki mindenkivel, mindenhol, mindig, mindenről képes gyorsan és hatékonyan kommunikálni, miközben minden történésnek nyoma marad. Óriási adattömeg keletkezik, amely miközben egyre nő, minden korábbihoz képest nagyobb hatalmat ad azok kezébe, akik ezt az adattömeget kezelik, elemzik, és üzleti, politikai céljaik teljesülése érdekében kiértékelik.

Az emberek lakta világot átfogó hálózat nemcsak a kommunikációt teszi lehetővé a hálózatba kapcsolódó személyek között, hanem a tudás táráként is működik, amely idővel feltöltődik a korábbi korokban felhalmozott tudással, s folyamatosan bővül az új korban termelődő tudás tartalmaival. A hálózat révén elérhető tudás univerzuma szövegeket, fényképeket, egyéb képeket, mozgóképeket foglal magába, minden műfajban, ami jelentősen megnehezíti a válogatást, az eligazodást, a hiteles és a hiteltelen, az igaz és a hamis közötti megkülönböztetést.

A rohamos technológiai fejlődés és kapacitásbővülés azt a látszatot keltheti, hogy a hálózat által adott lehetőségeket mindenki egyenlő mértékben használhatja ki. A hálózati viselkedés szociológiai vizsgálatai azonban azt mutatják, hogy korántsem ez a helyzet (Barabási, 2003). A hálózatra kapcsolódó személyek között

kevesen vannak, akik számára a kapcsolódás jelentős hasznot hoz gazdaságilag, kulturálisan, politikailag, és sokan vannak, akik kevésbé profitálnak. Az anyagi javak egyenlőtlen eloszlására érvényes Pareto szabály a digitális javak esetében is érvényes. A felhasználók 20 százaléka rendelkezik a javak 80 százalékával, és a maradék 80 százaléknak jut a javak 20 százaléka (Csepeli–Prazsák, 2010).

Benoit Mandelbrot Máté-hatásnak nevezi azt az állapotot, amelyben soknak kevés, és kevésnek sok jut a hálózat által elérhető kapcsolatokból. A név az Újszövetség egyik helyére utal, amely szerint „mert mindenkinek, akinek van, adatik és bővelkedni fog, attól pedig akinek nincs, még az is elvételik, amije van” (Mt. 29–30). A hálózati pozíciók skálafüggetlen eloszlása következtében nem alaptalan, hogy Bard és Söderquist (2002) „netburzsoáziáról” és „netproletariátusról” beszél, amely megosztás révén globális érvényű osztálykülönbség jön létre. Azonban látnunk kell, hogy a hagyományos osztálykülönbségekkel szemben, hogy a „netburzsoázia” és a „netproletariátus” határai jóval nyitottabbak. A hagyományos kiváltságos osztályokhoz képest könnyebb a kiváltságosok közé bekerülni, de ugyanolyan könnyű onnan ki is kerülni. A hálózati aktivitás révén realizált javak ugyanis nem tartósak: a már megszerezett javak megtartásáért meg kell küzdeni. A harc a többiek figyelméért zajlik. Egy sikeres *youtube* szereplés vagy egy felkapott *twitter*-megjegyzés révén a tartalom kiötlője akár milliós közönséget is elérhet, de a siker csak akkor lesz tartós, ha a figyelem állandósul, ami azt jelenti, hogy újra meg újra erőfeszítést kell tenni a figyelő közönség megtartásáért.

Az internetre költözött társadalomban az idő és a tér alapvetően megváltozik. A központ mindig ott és akkor van, amikor a felhasználó aktívan jelen van a hálózaton, feltölt vagy letölt tartalmat, közöl vagy befogad információt. A hálózatban jelen levők számtalan szempont alapján képezhetnek csoportokat, miáltal a nyilvánosság szegmentálódik. Az egyes csoportok tagjai nem tudnak arról, hogy a többi csoport mit művel a világhálón, s ezáltal torzul a csoportok tagjai által látott valóság. Fontos újdonság, hogy aki a hálózaton jelen van, az nemcsak befogad, hanem létre is hoz tartalmakat. Az internet előtti nyilvánosságban élesen elkülönültek egymástól a kommunikációs szerepek. Voltak (kevesen) közlők, akik sok befogadót értek el, s voltak (sokan) befogadók, akiknek csak annyi volt a szabadságuk, hogy válogathattak a kevés számú, hitelesnek számító közlő között. Ez a helyzet a hálózati nyilvánosság terében teljesen megváltozott. A tartalom-előállító (producer) és a tartalomfogyasztó (consumer) szerepei egymásba csúsztak, létrehozva az új hibrid szerepet, amelyet jobb híján a „prosumer” szóval jelölhetünk.

Kiéleződött a figyelemért folytatott verseny, amelyet egyébként torzít a hálózaton a világban egymással kommunikáló több milliárdnyi ember viselkedésének adatait tároló és analizáló rendszer. A hírek, információk, képek, videók nem véletlenszerűen kerülnek a felhasználók szeme elé, hanem korábbi hálózati viselkedésük, kapcsolati mintáik függvényében algoritmusok határozzák meg, hogy mit látnak, és mit nem látnak. Az algoritmusok nem korlátozzák a tartalmak előállításában mutatott aktivitást, de jelentős mértékben meghatározzák az elérhető közönséget.

A hálózati jelenlét természetesen arra is módot ad, hogy egyes felhasználók saját maguk hozzanak létre szűkebb közösségeket, amelyek változatos közös problémák megoldására alkalmasak. Az így megvalósuló kollaboráció térben egymástól távoli embereket hoz közel, egyesítve a külön-külön korábban egymásról nem tudó személyek tudásait. Az internet által lehetővé tett közösségi kollaboratív megoldás a „crowdsourcing”, amely az erőket, képességeket, tudásokat egyesítve a résztvevők számára üzleti hasznot is hajthat. A nem üzleti alkalmazások esetében azt látjuk, hogy a civil társadalom erőforrásait a hálózatra terelve a crowdsourcing fokozza azok hatékony kihasználását az önszolgálatban, a segítségben, a részvételben.

A fizikai világban létező társadalmakhoz képest az internetre került társadalomban a jelenlétnek más szabályai vannak. A fizikai világban a testi jelenlét hitelesíti a személyeket. Természetesen vannak szélhámosok, vannak, akik másnak akarnak mutatkozni, mint akik, de a megtévesztés és a színlelés kiszűrésére a társas interakciók résztvevői többé-kevésbé felkészültek. Ezzel szemben az interneten a jelenlét testetlen. Mindenki annyi, amennyit láttatni enged magából, s nincs semmi biztosíték arra, hogy a percepció hiteles. Az én határai ebben a helyzetben fellazulnak. A felettes én kontroll szerepe meggyengül, a vágyak, a kísértések, a projekciók felerősödnek. A közléseket az önközpontúság, az exhibicionizmus motiválja. Az internet társas életét a burjánzó képzelet uralja, ami a mindennapi élet szürke találkozásaihoz képest izgalmat visz az interakciókba. A virtuális társadalomban a potenciális partnerek száma a végtelenhez közelít, ami folyamatossá teszi a keresést, újra meg újra teremti az első találkozások izgalmaikat. A normátlanság és a gátlátalanság talaján megteremnek a patológiás viselkedések, amelyeket a kórtársak könnyű elérhetősége felerősíti.

A patológiás és deviáns jelenségek a fizikai határok között zajló mindennapi életben sem ismeretlenek. A nevelés, a társadalmi ellenőrzés és a korrekciós eljárások azonban kordában tartják a rendellenességeket, amelyek diagnosztizálására, kezelésére és megelőzésére rendelkezésre állnak a modern társadalom intézményei. Az internetre lépve azonban az emberek védtelenek a patológiás jelenségekkel szemben, amelyeket sokszor fel sem ismernek.

A leggyakrabban előforduló patológiás jelenség az internetfüggőség, amely a mindennapi élet korlátai között ki nem elégült, frusztrált személyiség számára korlátlan örömforrást nyújt, kiszorítva az alternatívákat. Az internet virtuális térben a bűnözők is megtalálják a lehetőségeket, nagyon is valóságos károkat okozva tudatlan áldozatainknak, akik lehetnek személyek éppen úgy, mint intézmények, sőt államok.

Az internet testetlenségre alapuló dramaturgiája megkönnyíti a szexuális indítékből táplálkozó cselekmények elkövethetőségét. Mivel az internet „nem felejt”, az ilyen cselekmények leleplezése és felderítése is könnyebb.

Égető szükség van arra, hogy az emberek megtanuljanak élni az internet által teremtett közegben. Ha ez nem történik meg, akkor az infokommunikációs technológia áldásai átokká válnak.

Az új infokommunikációs technológia megjelenése szakadékot nyitott a nemzedékek között. Akik az információs kor előtt születtek és eszméltek, azok számára az internet, a számítógép, a mobil kommunikációs eszközök és az alkalmazások idegen világgént jelentek meg, amelyben sosem fogják otthon érezni magukat, függetlenül attól, hogy megbarátkoznak-e az újdonságokkal, vagy nem. Ők a „digitális bevándorlók”. Teljesen más a helyzet azokkal, akik már az információs korban születtek. Ők a „digitális bennszülöttek”. Az élet rendje, hogy a digitális bennszülöttek egyre többen, s a digitális bevándorlók egyre kevesebben lesznek. Azonban a technológiai fejlődés nem áll meg. A szakadék újra nyílik, immár a digitális bennszülöttek között, akiket megoszt, hogy milyen alkalmazásokat használnak.

A használt alkalmazások számától függetlenül a digitális bennszülöttek alapvető élettere már nem az utca, nem a lakás vagy a munkahely, hanem az internet, amelyre bármikor, bárhol kapcsolódhatnak. Az alkalmazások, amelyeket az internetre kapcsolódva használnak, egyre több mentális működést kiszerveznek a digitális bennszülöttek tudatából. A tényekre való emlékezés szerepét átveszi a Google, a problémamegoldás eszköze a crowdsourcing lesz, a másik emberrel való találkozások izgalmát kiszűrjük a profilkészítő algoritmusok, a remény helyett ott a trendelemzés. Megszűnik a kézírás, a fejben számolás. A GPS kiszervezi a földrajzi térben való tájékozódást.

Az internethasználattal kapcsolatos szociológiai vizsgálatok eredményei azt mutatják, hogy a digitális bennszülöttek számának gyarapodásával minden országban rohamosan nő az internet adta kapcsolati, információs, kulturális, oktatási, egészségügyi, politikai lehetőségekkel élő emberek tömege.

1. Táblázat. A kérdés előtti három hónapban internetet használók aránya (%), a napi rendszerességgel internetet használók aránya (%) és az internetet még sosem használtak aránya (%) az egyes európai országokban, 2016-ban

	az elmúlt 3 hónapban használt internetet	napi rendszeres- séggel használ internetet	még sosem hasz- nált internetet
Luxemburg	97	93	2
Norvégia	97	92	2
Dánia	97	89	2
Egyesült Királyság	95	88	4
Finnország	94	85	4
Hollandia	93	86	5
Svédország	93	85	3
Németország	90	78	8
Észtország	87	77	10
Belgium	87	74	11
Franciaország	86	70	10
Ausztria	84	72	13
EU-28 átlag	82	71	14
Írország	82	70	15
Csehország	82	65	13
Spanyolország	81	67	17
Szlovákia	80	68	15
Lettország	80	68	17
Magyarország	79	71	19
Málta	77	70	21
Ciprus	76	69	23
Szlovénia	75	64	22
Litvánia	74	60	22
Horvátország	73	63	23
Lengyelország	73	57	22

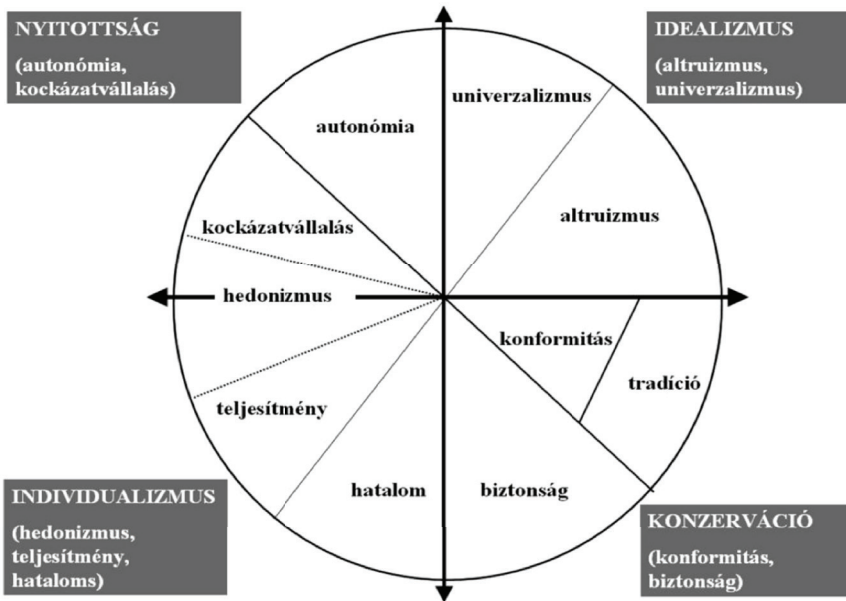

	az elmúlt 3 hónapban használt internetet	napi rendszeres- séggel használ internetet	még sosem hasz- nált internetet
Macedónia	72	61	23
Portugália	70	60	26
Olaszország	69	66	25
Görögország	69	57	28
Románia	60	42	30
Bulgária	59	49	33
Törökország	58	49	39

Forrás: Eurostat, 2016.

Az információs társadalom kutatása a 21. században azonban már nem mennyiségi, hanem minőségi hatásokra összpontosul. Kulcsfontosságúnak tűnik az értékek szerepe. Az értékek hidat képeznek az egyén és a társadalom között. Az a társadalom életképes, amelyet integrál a társadalom tagjai által vallott értékrend. Az értékek egyúttal a személyiséget is integrálják, megszabva, hogy a személy milyen keretben képzei el életét, milyen motivációknak enged, és milyen csábításoknak áll ellen, amikor cselekszik.

A szociológiában sok érték-felfogás van, amelyek közül az utóbbi időkben a Shalom Schwartz által kidolgozott érték-felfogás tűnik dominánsnak. Schwartz szerint az egyén két értéktengely egymással ellentétes pólusai mentén döntheti el, hogy az életben milyen irányban haladjon. Az egyik értéktengely mentén találjuk a nyitottság (autonómia, kockázatvállalás) valamint a konzerváció (konformitás, biztonság) pólusait. A másik értéktengely mentén találjuk az individualizmus (hedonizmus, teljesítmény, hatalom) és az idealizmus (altruizmus, univerzalizmus) pólusait.

1. Ábra: Schwartz megközelítése szerint az értékek elméleti rendszere
(Schwartz, 2003, 270.)

A European Social Survey (ESS) két évente megismételt kérdőíves vizsgálatai lehetőséget adnak arra, hogy megnézzük, mi a kapcsolat az értékek és az internethasználat között. Az eredmények egyértelműen azt mutatják, hogy akik nem, vagy ritkán interneteznek, azok számára a konformitás, a tradíció és a biztonság értékei jelölik ki életük prioritásait. Ezzel szemben a gyakori internethasználók számára az autonómia, a kockázatvállalás, a hedonizmus és a teljesítmény értékei az elsődlegesek, és fontos számukra az univerzalizmus és az altruizmus is (Csepe-li–Praszák, 2013).

Az újabb és újabb alkalmazások azonban nemcsak a digitális bevándorlók és a digitális bennszülöttek közötti kommunikációs szakadékot mélyítik el, hanem a digitális világba újonnan és régebben belépettek között is távolságot teremtenek. Az alkalmazások felhasználói egymással sosem találkozó monászokká válnak, akiknek múltját az internet őrzi, jövő pályájukat algoritmusok jelölik ki. A jövő nagy kérdése, hogy az alkalmazások mentén létrejött nemzedék miként találják meg az utat egymáshoz, de még ennél is nagyobb kérdés, hogy az alkalmazások nemzedéke miként talál vissza az elődök által felhalmozott kulturális örökséghez.

A lehetőség adott, hiszen az interneten elérhető tudás gyorsan, széles körben elérhetővé teszi a kulturális örökséget, legyen az szöveg, kép, mozgókép, zene vagy épület. Az internethasználat minőségét kutató vizsgálatok eredményei alapján úgy tűnik, hogy a múlt és a jövő közötti híd az értékek közössége mentén épülhet fel.

Az információs korban a létfelejtés csak akkor kerülhető el, ha hűek maradunk a nyugati gondolkodás kezdeteihez, amikor az ember szembeszállt a létező egészével.

Irodalom

BARABÁSI, Albert-László. 2003. *Behálózva. A hálózatok új tudománya. Hogyan kapcsolódik minden egymáshoz, és mit jelent ez a tudományban, az üzleti és a mindennapi életben.* Budapest: Magyar Könyvklub.

BARD, Alexander, SÖDERQUIST, Jan. 2002. *Netocracy. The new power elite and life after capitalism.* London: Reuters.

CASTELLS, Manuel. 2007. *Az évezred vége – Az információ kora – Gazdaság, társadalom és kultúra.* III. kötet. Budapest: Gondolat.

CSEPELI, György. 2016. Befejezetlen evolúció. *Kritika.* 10–12. sz. 18–20.

CSEPELI, György, PRAZSÁK Gergő. 2010. Örök visszatérés? Társadalom az információs korban. Budapest: Józsefvárosi Könyvtár.

CSEPELI, György, PRAZSÁK, Gergő. 2013. Örök visszatérés? 2.0. Budapest: Apeiron (ebook).

DUNBAR, Robin, 1992. Neocortex size as a constraint on group size in primates. *Journal of Human Evolution*, 22 (6), 469–493.

„Internet use and frequency of use, 2016 (% of individuals)”. *Eurostat*, 2016. Elérhető: [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Internet_use_and_frequency_of_use_2016_\(%25_of_individuals\).png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Internet_use_and_frequency_of_use_2016_(%25_of_individuals).png). (letöltve: 2017. február 28.)

SCHWARTZ, Shalom H. (2003). *A proposal for measuring value orientations across nations [Chapter 7 in the Questionnaire Development Report of the European Social Survey]*, 259–319. Elérhető: https://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/core_ess_questionnaire/ESS_core_questionnaire_human_values.pdf (letöltve: 2017. február 28.)

TRIVERS, Jeffrey, MILGRAM, Stanley. 1969. An Experimental Study of the Small World Problem. *Sociometry*, vol.32, no.4, 425–443.